

8. Запобігання насильству в сім'ї: експерти вказали на існуючі проблеми. / Євробюлетень. Інформаційне видання Представництва Європейської Комісії в Україні. 2010. – №1. – 26 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТИГМАТИЗАЦІЇ ОСІБ З МЕНТАЛЬНИМИ РОЗЛАДАМИ

В. А. Оверчук,

*кандидат психологічних наук, доцент,
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

Психічне здоров'я на сучасному етапі розвитку суспільства відноситься до числа найбільш серйозних проблем, що стоять перед багатьма країнами, оскільки за даними ВООЗ, в той чи інший період життя проблеми психічного здоров'я спостерігаються приблизно у 450 млн. жителів світу, а це практично у кожній четвертій людині. Але на жаль, поряд з цим, найменше уваги у світі приділяється саме людям з психічними розладами. За даними ВООЗ, чимало людей, які мають психічні розлади, не звертаються до лікарів через страх зіткнутися з упередженим ставленням суспільства до себе.

Стигматизація хворих з психічними розладами – упереджене ставлення суспільства до наявності психіатричного діагнозу, госпіталізації чи консультацій у спеціалістів психіатричного профілю. Хворі відчувають увесь спектр негативних поглядів оточення, які супроводжують психічні розлади. Тому протидія стигматизації в області психічного здоров'я є одним з основних пріоритетних напрямків роботи Європейського бюро ВООЗ [1].

Сьогодні проблема стигматизації осіб з ментальними розладами здоров'я є дуже актуальною і для України. По-перше, реалізація соціальних програм, заходів та ініціатив, спрямованих на комплексну реабілітацію людей з порушеннями психічного здоров'я та реалізацію ними потенціалу, попри всі інші чинники, істотно гальмується тим, що на побутовому рівні в українському суспільстві існує комплекс стійких негативних стереотипів відносно таких людей.

Поняття стигми зародилося в Стародавній Греції і застосовувалося по відношенню до осіб, які мають будь-який тілесний недолік внаслідок

покарання або таврування. Таким чином, стигма свідчила про приналежність власника до певних, як правило, маргінальних верств (раби, злочинці, зрадники і т.д.) [2]. Сучасне тлумачення стигми практично не відрізняється від первісного її значення. Вона визначається як «ярлик», прикріплений до основного соціального статусу особистості.

Теорія соціального дарвінізму и пов'язаний з нею рух євгеніка проголошували ідею, що людський «генофонд» може бути покращений шляхом втручання людини, вони й відіграли головну роль у маркуванні людей з психічними розладами, як «гірших». Психічні порушення призводять до обмеження здоров'я, формують уявлення про «особливість» того хто ними володіє.

Стигматизація осіб з інвалідністю як соціальної групи стає все більш значимим соціокультурним явищем. У той же час механізми стигматизації проявляються і на рівні самоідентифікації. В таких випадках прийнято говорити про самостигматизацію. Так, Е. Лемерт зазначає, що особистість в процесі впливу стигми поступово вживається в запропонований їй образ [3]. Причому поведінка і цілеспрямованість стигмованого індивіда здійснюються відповідно призначеної соціальної ролі. Так, людина, яка частково втратила працездатність внаслідок психічного захворювання, в процесі впливу ярлика «безпорадного хворого» може з часом повністю відмовитися від активної діяльності навіть за умови збереження або відновлення необхідного потенціалу, внаслідок успішної реабілітації. Крім того, стигма, яка виникла навіть на тлі епізодичного психічного розладу, може розвинути у людини такі особисті якості, як інфантильність, слабовілля, утриманство. При самостигматизації стає вже не так важливо, як сприймають даного індивіда оточуючі – як типового представника суспільства чи ні. Якщо індивід ідентифікує себе як представника певної спільноти, його установки і поведінка будуть відзначатись відповідно до цього.

В залежності від того, чи є стигма візуалізованою (наприклад, у тих випадках, коли хвороба виражена зовні та її неможливо приховати) або латентною, про яку відомо тільки її власнику, індивід може реагувати на неї по-різному. У першому випадку індивід є носієм дискредитованої стигми, у другому – дискредитуємої. Остання породжує внутрішньоособистісну драматичну проблему контролю над напругою внаслідок відчуття власної нетиповості.

У осіб з ментальними розладами можливе формування, щонайменше, трьох стратегій щодо стигми: прийняття, яке може виражатися в

пасивному дотриманні приписаного образу; в деяких випадках – спекуляції хворобою з лікуванням привілеї з уваги і співчуття; опір, який реалізується шляхом компенсаторної поведінки, та протиставляється типовому образу, транслюється ззовні, через позитивні або негативні форми девіації.

Крім того, слід враховувати і те, що якщо протягом історії ставлення до осіб з психічними розладами змінювалося, то змінювався відповідно і зміст стигм [4].

Wolfgang Gaebel [5] запропонував розділити стигматизацію на декілька рівнів:

- культурна стигматизація являє собою дискримінаційне ставлення всього суспільства до психічно хворих і психіатрії у цілому, поява соціальних ярликів;
- інституційна стигматизація – законодавчо закріплена стигматизація;
- самостигматизація – стигматизація себе самого, з постійними думками про власну неповноцінність і неможливості стати активним членом суспільства [5].

Наслідком даної стигматизації є зниження самооцінки, погіршення адаптації та функціонування в суспільстві Цей вид стигматизації проходить кілька ступенів:

- поінформованість про наявність стереотипів у суспільстві;
- згода з правильністю даних стереотипів;
- застосування їх до себе.

Стигматизація – це одна з проблем, з якими стикаються люди, які страждають психічними розладами. Вона знижує їх самооцінку, призводить до руйнування сімейних зв'язків і негативно впливає на можливість цих людей брати участь у суспільному житті, почувати себе повноправними членами громади. Особи з ментальними розладами, не попри законодавчі заборони дискримінації, продовжують стикатися з соціальною ізоляцією, у них виникають соціофобія, страх і відчуття упередженого ставлення з боку інших.

Стигматизація і дискримінація, пов'язані з наявністю психічних розладів, нерідко набувають таку значимість, що не дозволяють людям звертатися по спеціалізовану медичну допомогу зі страху отримати ганебне соціальне тавро.

Для того щоб заходи по боротьбі зі стигматизацією та дискримінацією були ефективними, при сильній підтримці з боку держави необхідні узгоджені дії всіх зацікавлених сторін – людей, які користуються

послугами служб охорони психічного здоров'я, осіб що здійснюють за ними догляд, а також професійних груп і громадянського суспільства.

Протидіяти стигматизації, подолати соціальну ізоляцію осіб з ментальними порушеннями можливо лише шляхом включення таких осіб до соціальних спільнот, забезпечення їх підтриманого проживання на рівні територіальної громади, соціального супроводу під час працевлаштування, удосконалення системи надання реабілітаційних та соціальних послуг.

Література

1. World psychiatric association. Schizophrenia – open the doors, the WPA global programme against stigma and discrimination because of schizophrenia. – New York: World psychiatric association, 2002.
2. Goffman E. Stigma: notes on the management of spoiled identity / Erving Goffman. Simon & Schuster Adult Publishing Group, 1986. 168 p.
3. Lemert E. Social Pathology: A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic. Behavior. NY: Mc-Graw-Hill, 1951. 459 p.
4. An antipodean Multicultural View of stigma: Fear, Prejudice or Discrimination? Hoopwood M. Florence, Italy: 25th European Congress of Psychiatry, 2016.
5. Promotion Stigma Coping and Empowerment: Results from the Multi-Center Clinical Trial STEMFGaebel W, Evans-Lacko U. Florence, Italy: 25th European Congress of Psychiatry, 2016.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕПРОДУКТИВНИХ ДИСФУКЦІЙ У ЖІНОК

І. В. Пузь,

*кандидат психологічних наук, доцент,
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

Особливого значення в умовах зменшення кількості народжуваності на тлі стабільно високих показників смертності серед населення набуває проблема охорони репродуктивного здоров'я, оскільки загальновідомим є той факт, що саме якість природнього відтворення населення виступає одним із важливих індикаторів благополучного розвитку будь-якої країни. На жаль, сьогодні можна констатувати значне погіршення загального стану